

Секція 5 **НАУКОВІ ОСНОВИ
ГУМАНІТАРНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ**

УДК 81'255.4:001.5

А.О. Колесник, канд. техн. наук

**ФУНКЦІОНАЛЬНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ НАУКОВОГО СТИЛЮ
ТА ЇХ ВПЛИВ НА ПЕРЕКЛАД НАУКОВИХ ТЕКСТІВ**

Розглянуто функціональні характеристики наукового стилю. Досліджено вплив цих функціональних характеристик на переклад наукових текстів у галузі методики викладання іноземних мов.

Рассмотрены функциональные характеристики научного стиля. Исследовано влияние этих функциональных характеристик на перевод научных текстов в области методики преподавания иностранных языков.

The functional characteristics of scientific style are considered. The influence of these functional characteristics on the translation of scientific texts in the field of teaching foreign languages was researched.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Від належності до певного стилю, кожен текст має лексичні, граматичні та інші особливості які слід урахувати під час перекладу різними мовами. Для перекладу певного тексту на іншу мову треба добре знати та розуміти граматичні та аналітичні явища цієї мови.

Одним із чинників факторів, що визначають актуальність даної статті, є відсутність розгорнутих досліджень, присвячених аналізу впливу функціональних характеристик наукового стилю на переклад наукових текстів, а особливо текстів у галузі методики викладання іноземної мови. Та такі чинники, як незмінна зацікавленість вивченням англійської мови; зв'язки між народами, що динамічно розвиваються; постійна потреба людини спілкуватись й пізнавати нове; потреба використання англійської мови у професійній діяльності, яка збільшується; постійне удосконалення термінологічних систем у галузі наукового значення, а також необхідність приведення українських термінологічних систем до міжнародних стандартів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Переклад наукових текстів викликає, в першу чергу, певні термінологічні та жанрово-стилістичні труднощі. Причинами існування термінологічних труднощів перекладу, перш за все, є розбіжності в картині світу англійської

та української мов, особливості багатозначності англійських і українських слів, відсутність у мові перекладу відповідників нових термінів, особливості словотвору і термінотворення в англійській та українській мовах та ін. Серед стилістичних труднощів перекладу англійських наукових текстів українською мовою варто назвати переклад метафоричних термінів, образної та необразної фразеології, кліше і розмовні лексичні елементи, що вживаються в наукових текстах.

Різні аспекти даної проблеми розглядалися в низці праць, які, проте, переважно стосувалися української мови, зокрема аналізувались синтаксичні відношення в українській термінології галузі методики викладання іноземної мови, міжмовна термінологічна омонімія як проблема термінографії та перекладу, семантична структура та системообумовлені семантичні характеристики [1; 2]. Багато книг та посібників присвячено вивченню проблеми перекладу текстів у галузі перекладу наукової літератури, але мало хто зосереджував свої дослідження саме на впливі функціональних характеристик наукового стилю на якість перекладу наукових текстів у галузі методики викладання іноземних мов, а ця тема є досить важливою враховуючи зростаючу популярність іноземних мов та гостру необхідність людини сучасного світу їх вивчати [3].

Мета та завдання статті. Розглянути функціональні характеристики наукового стилю та дослідити вплив цих характеристик на переклад наукових текстів у галузі методики викладання іноземних мов, а також розширити уявлення про особливості перекладу текстів даної спрямованості.

Виклад основного матеріалу дослідження. У науковому стилі представлені всі типи текстів, усередині кожного типу текстів вони можуть бути розбиті за функціональним призначенням та жанром (таблиця).

Монографія, журнальна стаття, рецензія, підручник (навчальний посібник), лекція, доповідь, інформаційне повідомлення, усний виступ (на конференції, симпозіумі і т. ін.), дисертація, науковий звіт належать до первинних текстів. До вторинних текстів, тобто текстів, складених на основі вже наявних, належать реферат, автореферат, конспект, тези, анотація. При підготовці вторинних текстів відбувається згортання інформації з метою скорочення обсягу тексту.

Жанрові різновиди визначаються комунікативним задумом автора і змістом даного тексту. Так, стаття може бути представлена наступними різновидами: 1) стаття – коротке повідомлення про результати проведеного дослідження; 2) власне наукова стаття, що містить обґрунтування результату проведеного дослідження; 3) передова стат-

тя, що підсумовує певний етап розвитку наукових досліджень і визначає завдання на майбутнє; 4) історико-оглядова стаття з будь-якої проблеми; 5) науково-публіцистична стаття; 6) рекламна стаття [4].

Монографія – наукове дослідження, написане одним автором чи авторським колективом, присвячене одному питанню, темі, звичайно великого обсягу, що видавалося окремим виданням. В історії науки і лінгвістики нерідкі випадки, коли публікація тієї чи іншої монографії знаменувала початок нового етапу розвитку мовознавства.

Таблиця – Типи текстів наукового стилю

Функціональне призначення тексту	Жанр тексту
1. Власне науковий	Стаття, монографія, доповідь, звіт, дисертація
2. Інформаційно-реферативний	Реферат, анотація, тези, резюме
3. Довідково-енциклопедичний довідник	Енциклопедія, словник
4. Науково-навчальний	Підручник, навчальний посібник
5. Науково-оцінний	Рецензія, відгук, висновок
6. Інструктивний	Інструкція, програма, рекомендація
7. Науково-діловий	1. Документація: патенти, стандарти, авторські свідоцтва; 2. Управлінські: акт, договір
8. Науково-популярний	Представлені різними жанрами

Стаття – науковий твір невеликого розміру, що поміщається в збірці, журналі, неперіодичному виданні. У статті звичайно ставляться більш детальні запитання, ніж у монографіях, проте траплялись випадки, і нерідкі, коли не монографія, а невелика стаття надовго визначала розвиток мовознавства.

Реферат – короткий виклад однієї чи декількох праць, поєднаних за якоюсь ознакою (праці одного автора на різні теми, праці різних авторів на одну тему тощо). Автореферат – стислий виклад змісту дисертації, іноді книги, як правило, невеликого обсягу, написаний самим ав-

тором. Анотація – стислий виклад змісту роботи, невеликого обсягу, що зазвичай передує книзі.

Тези – положення, що коротко викладають основні думки, ідеї лекції, доповіді [5; 6].

Сучасні наукові праці представлені, головним чином, у формі монологу. Монологічна форма найбільшою мірою відповідає змісту і завданням наукових праць.

У науковій мові представлені всі три основних типи монологу: опис, оповідання і міркування. Крім цих трьох типів, характерних і для інших книжкових стилів, деякі автори, наприклад М.Н. Кожина, виділяють четвертий тип, характерний тільки для наукової мови – критико-полемічний. Це такий спосіб викладу, що спрямований на оцінку різних точок зору і відстоювання своєї. Монолог – головна, але не єдина форма наукового стилю.

Науковий діалог, у порівнянні з монологом, має низку переваг: 1) він дозволяє оперативно обмінюватись судженнями з тих питань, щодо яких у науці немає однозначного вирішення; 2) дає можливість вільно переходити від викладу однієї думки до іншої, навіть без видимих зв'язків між ними. Тому науковий діалог – більш вільна, розкута форма, що не вимагає такого суворого підпорядкування законам наукового стилю, як монолог.

Дослідники сучасного наукового стилю виділяють кілька видів наукового діалогу: 1) інтелектуальна бесіда, 2) наукова дискусія, 3) монографія, побудована за схемою діалогу, 4) елементи діалогу в монологічному оповіданні.

Бесіда в залежності від обстановки може бути більш-менш офіційною. Наприклад, розмова про проблеми творчості між близько знайомими в домашній обстановці і бесіда на ту ж тему в офіційній обстановці.

У діалозі відбиваються основні риси наукового стилю, що властиві й тексту монологічної форми. Однак у діалозі вони мають специфічний прояв, обумовлений особливостями його побудови.

Істотною відмінністю наукового діалогу від наукового монологу є гранична виразність у ньому авторського «я». Це конкретна особа, що виступає від свого імені.

Науковий діалог за деякими показниками наближається до розмовного, чому сприяє не тільки його побудова, але й умови, у яких він використовується: усне, контактне спілкування. Вплив розмовного стилю на науковий діалог особливо відчутний в області синтаксису: неповні речення, повтори, тощо. Менш помітний цей вплив на лексичному і морфологічному рівні, однак і тут він неминуче виникає. На-

званий діалог – дискусія включає наступні розмовні елементи: "I think", "I don't even mention", "you see", "that's just a point", "I wouldn't say so" тощо.

Нерідко елементи діалогічної мови включаються в науковий монолог. Характер і ціль таких включень можуть бути різними: це і відображення полеміки з опонентом, і засіб привернути увагу читача до тексту. Найчастіше цим прийомом включення користуються автори науково-популярних праць [4].

Науково-технічні тексти організуються в єдине завершене ціле, утворюючи літературний твір, що подібно до твору художньої літератури, будується у відповідності до визначених вимог та правил. Оскільки композиційна структура наукових текстів – це дуже складна ієрархія різних елементів побудови мовленнєвих висловлювань, що об'єднані загальною метою інформації, що повідомляється, то ми розглянемо лише одну частину цієї структури – мікрокомпозицію, під якою ми маємо на увазі організацію та способи розподілу смислової інформації на мікроелементи, що поєднуються між собою за допомогою відповідного логічного та синтаксичного зв'язку. Мікрокомпозиція включає в себе внутрішні та зовнішні елементи. Внутрішні елементи складаються з екскурсу, тематичного відступу, а також авторської оцінки. Зовнішні, або рамочні, елементи включають заголовок, резюме, вступ, параграф, главу і закінчення.

Екскурс – це засіб, за допомогою якого пояснюються та витлумачуються суміжні з темою висловлювання питання, що адресуються читачу-неспеціалісту. Сюди відносяться історія питання, його соціальний політичний, культурний, фінансовий та ін. аспекти. Виклад історії питання будується звичайно на підставі одного з принципів: хронологічного чи тематичного. Хронологічний принцип використовується в тих випадках, коли кількість праць за даною проблемою відносно невелика. Тут основна увага приділяється опису того, як та чи інша ідея розглядалась і трактувалась в історії даної науки. Тематичний принцип використовується в тих випадках, коли кількість праць з даного питання досить велика; у цьому випадку висловлені думки і трактування групуються за ознаками подібності, а потім зіставляються між собою.

У різновидах наукової мови, що розглядаються, екскурс застосовується переважно в науково-популярних текстах, в яких виклад непрямо пов'язаних з темою аспектів необхідний для привертання уваги до теми, що розглядається, для усвідомлення її важливості.

У власне наукових текстах екскурс зустрічається рідше, головним чином у разі викладення основних або кардинальних проблем, що пов'язані з деякими галузями техніки.

Тематичний відступ – це спосіб викладення таких аспектів проблеми, які тісно пов'язані з цією проблемою, але не підлягають безпосередньому дослідженню, так як являються або більш загальними, або лише суміжними. Тематичний відступ властивий для науково-популярних та наукових текстів.

Авторська оцінка – це суб'єктивне виявлення настрою автора, його емоційних та інтелектуальних переживань та вражень.

У науково-технічній мові авторська оцінка зустрічається досить часто в науково-популярних текстах, де виявлення ставлення автора до наукової чи технічної проблеми, що викладається, вважається цілком обґрунтованим. Нерідко її можна зустріти і у наукових текстах. При цьому величина відрізків висловлювання, за допомогою яких викладається авторська оцінка, різниться, утім як і лексичні та синтаксичні засоби, що служать для її вираження. Наприклад, в науково-популярних текстах вона може висловлюватись за допомогою риторичних питальних речень.

Заголовок, за думкою деяких дослідників, виконує наступні функції: нормативну, інформативну, рекламну, розділовальну та експресивно-апелятивну.

Для кожного виду науково-технічного стилю характерний особливий набір синтаксичних конструкцій, що використовуються у заголовку. Найбільш розповсюдженою структурою є номінативне речення розповідного характеру. Спонукальні, окличні, питальні речення та заголовки мають різну частоту в залежності від стилю [4; 5].

У науково-популярних текстах заголовок повинен містити достатню кількість інформації, мати смислову самостійність і, в якомусь ступені, бути емоційно-експресивним, оскільки інакше він не зможе привернути увагу читача і зацікавити його. Лексичні та синтаксичні засоби, що використовуються у заголовку, повинні відповідати саме таким вимогам. Тому в цих текстах в якості заголовків та підзаголовків часто виступають неповно-складові речення, а також питальні, кличні, незакінчені та спонукальні речення. Що стосується неповно-складових речень, то в заголовках вони представлені переважно номінативними та називними реченнями.

У наукових текстах заголовок виконує переважно інформативну функцію. У ньому міститься зміст проблеми, сконденсоване в одному реченні. Синтаксична структура заголовків у цих текстах бідніша та однообразніша порівняно із заголовками науково-популярних речень. Найчастіше заголовки являють собою номінативні речення розповідного типу.

Резюме містить основну ідею всього тексту. Так як розміри резюме обмежені, то воно являє собою насичений інформацією текст. Резюме значно полегшує пошук інформації, скорочуючи та економлячи час читача.

Вступ – це третій елемент зовнішньої композиції науково-технічних текстів.

У науково-популярних текстах вступ звичайно містить опис історії питання і вводить читача в курс наукових подій. При цьому в ньому нерідко розповідається про місце проведення експерименту чи дослідження, про особистість того, хто його виконує, про оточуючу обстановку, історичні передумови, та інші другорядні деталі. За допомогою усіх цих елементів створюється певний фон, що служить цілям більш наочного виділення наукової події, що розглядається. Оскільки в творах науково-популярної літератури відправник інформації прагне зробити її якомога доступнішою для одержувача, то здійснення цієї необхідності призводить до появи низки експресивного та емоційного характеру, таких, як логічний наголос, видільні та посилювальні частки, пояснювальні та вставні слова, образні вислови та ін., які впливають на процес сприйняття інформації, що повідомляється.

У наукових текстах часто виділяються окремі параграфи, які мають підзаголовки.

Параграф – одна з порівняно великих одиниць мікрокомпозиції мовленнєвого висловлювання. У параграфі розглядається лише одне вузьке питання, що стосується тієї чи іншої проблеми. Як одиниця зовнішньої композиції, порівняно з вже розглянутими елементами, він являє собою більш складне ціле, так як може включати в себе декілька менших за обсягом та простіших за структурою елементів (екскурс, дисгресія). Зовнішньо параграф оформлюється за допомогою підзаголовку або цифрового позначення. Параграф виділяється переважно в наукових, рідше в науково-популярних текстах.

Глава, як елемент композиційної структури мовленнєвого висловлювання, найбільша одиниця тексту, що має усі ознаки завершеного в композиційному та логічному відношенні відрізка. Вона, як і параграф, включає в себе менш великі елементи внутрішньої композиції. Глава, що в деяких випадках називається також розділом, – одна з основних елементів композиційної структури наукового твору. У творах науково-популярної літератури застосовується рідше, ніж у науковій.

Закінчення – останній елемент композиції науково-технічних текстів. У науково-популярних закінчення, як і вступ, виділяється звичайно за допомогою абзацу. У закінченні викладаються перспективи

подальшого дослідження даної проблеми для всієї науки в цілому або для окремої її галузі. У завершенні повідомляється стислий підсумок проведеного дослідження, а також ставиться завдання на найближче майбутнє [3].

Таким чином, структура елементів мікрокомпозиції у розглянутих двох видах науково-технічної мови неоднакова. Тому і лексико-синтаксичне вираження цих елементів у розглянутих видах текстів також носить відмінний характер.

Особливе місце в розглянутих текстах займає науковий апарат роботи. Під ним мається на увазі система посилань на роботи, що цитуються та використовуються, вказівки на джерела фактичного матеріалу, що використовувався чи формулювання уточнення існуючих формулювань понять, якими буде оперувати автор, опис використаної методики дослідження й описи матеріалу, список використаної літератури, і літератури, що цитується, список джерел дослідженого матеріалу, що дозволяє читачу швидко знайти необхідний йому матеріал. Функції даних засобів досить різноманітні. Вірогідність, а отже і цінність будь-якої наукової праці, визначається насамперед можливістю відтворення отриманих у даній праці результатів, і науковий апарат покликаний забезпечити цю можливість. Друга функція – забезпечення зручності користування даною науковою працею, оскільки гарна наукова праця являє собою не лише результат проведеного дослідження, але й інструмент подальших досліджень [6].

Висновки. Головною функцією наукових текстів є інтелектуально-комунікативна. Ця функція має низку особливостей, характерних для стилю наукової літератури: використання спеціальної термінології; необхідність дотепності та логічної послідовності викладання; складність матеріалу; наявність заголовку; використання причасних та герундіальних оборотів, пасивної форми дієслова; широке використання спеціальної термінології; існування здебільшого іменникових, а не дієслівних конструкцій; використання великої кількості імен.

Жанрове розмаїття наукового стилю відповідно відбивається на доборі та функціонуванні мовних одиниць. При цьому одні жанри замкнені, більш стандартні (наприклад, рецензії), інші допускають варіювання в залежності від того, яку конкретну мету переслідує даний твір, для якої аудиторії призначається тощо. Наприклад, журнальна стаття може містити описовий матеріал, носити полемічний характер, робити огляд літератури. Статті-огляди також можуть бути різними в залежності від обсягу матеріалу, задач тощо.

Тексти наукової тематики в основному представлені в монографіях та статтях. Ці жанри мають характерні ознаки, перед усім

пов'язані з інформуючою функцією текстів, що характеризуються насиченістю термінології, книжно-письмовими елементами синтаксису, логічністю, точністю, тощо.

Список літератури

1. Карабан, В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури [Текст]. В 2-х ч. Ч. 1. / В. І. Карабан. – Вінниця : Нова книга, 2004. – 271 с.
2. Карабан, В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури [Текст]. В 2-х ч. Ч. 2. / В. І. Карабан. – Вінниця : Нова книга, 2004. – 302 с.
3. Корунець, І. В. Теорія та практика перекладу [Текст] / І. В. Корунець. – Вінниця : Нова книга, 2007. – 446 с.
4. Чередниченко, О. І. Теорія і практика перекладу [Текст] / О. І. Чередниченко. – К. : Либідь, 2005. – 370 с.
5. Левицкая, Т. Р. Теория и практика перевода [Текст] / Т. Р. Левицкая, А. М. Фиттерман. – М. : Изд. лит-ры на ин. яз., 2003. – 263 с.
6. Черноватий, Л. М. Психолінгвістичні основи теорії педагогічної граматики [Текст] / Л. М. Черноватий. – Х. : Основа, 2006. – 245 с.

Отримано 30.09.2009. ХДУХТ, Харків.

© А.О. Колесник, 2009.

УДК 336.77:336.71

Н.І. Кропівцова, доц.

ДІЛОВА ГРА ЯК ЕФЕКТИВНИЙ МЕТОД АКТИВІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Обґрунтовано роль та значення ділової гри у навчальному процесі. Викладено умови та практичні рекомендації з її проведення.

Обоснована роль и значение деловой игры в учебном процессе. Изложены условия и практические рекомендации по ее проведению.

The role and value of business game in educational process is proved. Conditionals and practical recommendations about its carrying out are stated.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Реалізація творчої програми людини можлива в колективній творчості. У колективі людина виявляє свої кращі якості, відкривається її талант, розумова діяльність, що спрямовані на вирішення суспільних завдань.

Гра - вид діяльності, мотив якої полягає не в її результаті, а в самому процесі. З 40-х рр. ХХ століття розробляються логічні, психологічні, математичні моделі гри, які застосовуються для прийняття оптимальних рішень в умовах конфлікту сторін, освоєння пев-